

แนวทางพัฒนาและฟื้นฟูป่าชุมชนโคกหนองน้ำขาว

Development and Rehabilitation of the Community Forest of Khok Nong Nam Khao

ประเสริฐ เอ็นวัฒนา¹

คุณ โทจันทร์²

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา แนวทางการพัฒนาและฟื้นฟูป่าชุมชน โคกหนองน้ำขาว ตำบลโพธิ์ศรีสว่าง อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดร้อยเอ็ด โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกจากบุคคล 3 กลุ่ม คือ 1. เจ้าหน้าที่ของรัฐประกอบด้วย นายกองค์การบริหารส่วนตำบล ประธานสภาองค์การบริหารส่วนตำบล รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบล 2. ผู้ที่เป็นตัวแทนผู้ค้าขายของป่า ช่วงแปรรูปไม้ ผู้ประกอบการเพาะกล้าไม้และจำหน่าย 3. ภาคประชาชน คือ ราษฎร พระสงฆ์ จำนวน 9 คน รวมทั้งหมด 15 คน

ผลการศึกษาพบว่า ป่าชุมชนโคกหนองน้ำขาวเดิมในอดีตเป็นป่าที่มีสภาพอุดมสมบูรณ์มาก ประชาชนสามารถเข้าไปใช้ประโยชน์โดยไม่ต้องมีการขออนุญาตและไม่ได้มีกฎเกณฑ์ระเบียบข้อบังคับการควบคุม ไม่มีการจัดการทรัพยากรในทางที่ถูกต้อง ทำให้ทรัพยากรที่มีอยู่ภายในป่าชุมชนแห่งนี้ค่อยๆ ลดลงเนื่องจากประชาชนขาดความรู้และความเข้าใจในการใช้ประโยชน์และบำรุงรักษา ปัญหาในการพัฒนาและฟื้นฟูป่าชุมชน โคกหนองน้ำขาวคือ ปัญหาการลักลอบตัดไม้ทำลายป่าจากบุคคลภายในและภายนอก ปัญหาการบุกรุกที่ป่าชุมชนเพราะยังมิได้กำหนดแนวเขต ปัญหาด้านองค์กรของคณะกรรมการป่าชุมชนไม่เข้าใจบทบาทหน้าที่ของตนเองในการดูแลรักษา และปัญหากฎระเบียบข้อบังคับต่างๆ ไม่สามารถนำไปใช้อย่างเป็นรูปธรรมและมีผลบังคับใช้ไม่จริงจัง

แนวทางพัฒนา และฟื้นฟูป่าชุมชนโคกหนองน้ำขาวให้เกิดความอุดมสมบูรณ์และยั่งยืน คือ การจัดการพื้นที่ การปลูกเสริมป่า การควบคุมไฟป่า การตัดถนนสัญจรรอบชายป่า การอนุรักษ์ป่า การพัฒนาทางด้านการเกษตรกรรม การวางแผนการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน โดยให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ คือ ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติที่มีจำนวนลดน้อยลง ฟื้นฟูให้คืนสภาพให้เกิดเป็นแหล่งอุดมสมบูรณ์ ใช้เป็นสถานที่เก็บของป่าเป็นแหล่งหาอาหารเป็นแหล่งสมุนไพรหรือใช้

¹ นักศึกษาหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการปกครองท้องถิ่น วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น

² รองศาสตราจารย์; อาจารย์ประจำวิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น

ประโยชน์จากไม้เพื่อนำมาเป็นเชื้อเพลิงรวมทั้งใช้ประโยชน์อื่นๆ เช่น ใช้เป็นสถานที่เลี้ยงสัตว์ เป็นต้น

Abstract

The objective of this research was to study the development and rehabilitation of the Khok Nong Nam Khao community forest of Tambon Pho Si Sawang, Phon Thong District, Roi Et Province. Data were collected through in-depth interviews with three groups of respondents: (1) Government staff, including the executive of the Tambon Administrative Organization (TAO) and the TAO council president and vice-president; (2) Representatives of merchants of forest products, and producers of saplings; and (3) Members of the local populace, monks, etc. A total of 15 persons provided data.

This research had the following findings: The community forest was, in the past, an ideal ecosystem. However, over time, there was uncontrolled encroachment into the forest, with no controls, regulations or correct management of the resource base. Gradually, the forest went into decline because of local ignorance about sustainable co-existence. There was excessive logging from both local residents and outsiders. Because there was no designation of protected forest areas, the encroachment continued uncontrolled. The village committee for the preservation of the community forest did not understand its role in conservation and there was inadequate enforcement of existing laws to protect the forest.

Guidelines for developing and restoring the community forest to a healthier condition include the need for reforestation, control of forest fires, creation of bypass roads around the forest, agricultural development, planning for sustainable community use of the forest, increased community participation in forest management, restoring of the forest life forms that are becoming scarce, increasing respect for the forest as a source of medicinal herbs, and other forms of sustainable agriculture and animal husbandry.

คำสำคัญ: แนวทางพัฒนาและฟื้นฟูป่าชุมชน

Key Words: Development and Rehabilitation of the Community Forest

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ป่าไม้ถือเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญต่อสิ่งมีชีวิตในโลก ป่าไม้เป็นแหล่งทรัพยากรที่ให้อาหาร อีกทั้งเป็นแหล่งกำเนิดต้นน้ำลำธาร แหล่งซับน้ำ บรรเทาอุทกภัย ป้องกันการพังทลายของดิน ก่อให้เกิดความสมดุลทางธรรมชาติ ซึ่งทรัพยากรป่าไม้เป็นองค์ประกอบสำคัญในการรักษาความสมดุลของระบบนิเวศ มนุษย์ใช้ประโยชน์จากระบบนิเวศป่าทางด้านอาหาร ที่อยู่อาศัยและไม่ใช้สอย คนในแต่ละท้องถิ่นจึงต้องคุ้มครองรักษาและเสริมสร้างระบบนิเวศป่าไม้ของตนเองไว้ใช้ประโยชน์ ป่าชุมชนโดยทั่วไปเป็นผืนป่าผืนเล็กๆ มีขนาดและรูปแบบผันแปรไปตามลักษณะและพัฒนาการของชุมชน ป่าชุมชนจึงเป็นความสัมพันธ์ระหว่างชุมชน ท้องถิ่นกับระบบนิเวศป่าในท้องถิ่นส่วนความสัมพันธ์ระหว่างป่ากับชุมชนจะราบรื่น และยาวนานเพียงใดก็ขึ้นอยู่กับการบริหารจัดการของชุมชนเป็นสำคัญชุมชนล่มสลายป่าก็หมด ป่าหมดชุมชนก็ล่มสลาย ความสัมพันธ์โดยตรง ระหว่างป่ากับชุมชนจึงเป็นที่รับรู้กันมานาน ดังนั้นเพื่อสร้างกลไกการบริหารจัดการป่าที่เหมาะสมจึงต้องมีการพัฒนาองค์กรชุมชน สร้างแผนการจัดการนิเวศป่าชุมชน โดยชุมชนเป็นผู้ทำแผนการจัดการนิเวศป่าชุมชนจะช่วยให้เห็นภาพรวมของป่าทั้งผืน ทำให้รู้จักเข้าใจและเห็นคุณค่าป่าผืนใหญ่ (เพิ่มศักดิ์ มกราพิรมย์, 2543)

สำหรับมาตรการของรัฐในการอนุรักษ์ฟื้นฟูผืนป่า นั้น คือ การกำหนดพระราชบัญญัติป่าชุมชน โดยมีพื้นฐานทางความคิดว่ารัฐบาลส่งเสริมให้ชุมชนที่อยู่ใกล้ป่ามีส่วนร่วมในการดูแลรักษาไว้ เพื่อดำรงชีวิตประจำวันจึงมีการจัดการป่าชุมชนของตนเพื่อประโยชน์ของชุมชนแต่กฎหมายเกี่ยวกับป่าไม้ที่มีอยู่ไม่เอื้ออำนวยต่อการจัดการป่าไม้ในรูปแบบการดำเนินงานของชุมชนเพื่อชุมชน และให้ชุมชนเป็นเจ้าของทรัพยากรป่าไม้ จึงควรให้มีกฎหมายว่าด้วยป่าชุมชนเพื่อให้ชุมชนมีสิทธิ์ในการจัดการป่าชุมชนให้ราษฎรในชุมชนมีส่วนร่วมกับรัฐในการอนุรักษ์ฟื้นฟูสภาพป่า มีความรู้สึกรู้ว่าเป็นเจ้าของทรัพยากรป่าไม้ อันเป็นการส่งเสริมให้เกิดความร่วมมือในการช่วยรักษาระบบนิเวศธรรมชาติและสภาพแวดล้อมของป่า ป้องกันการบุกรุกทำลายป่า อีกทั้งเป็นการพัฒนา

คุณภาพชีวิตของราษฎรในชุมชนให้ดีขึ้นและยั่งยืนตลอดไป (สำนักนายกรัฐมนตรี, 2543)

กรณีศึกษาป่าชุมชนโคกหนองน้ำขาว ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่ของตำบลโพธิ์ศรีสว่าง อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดร้อยเอ็ด เดิมพื้นป่าชุมชนโคกหนองน้ำขาวมีประมาณ 3,500 ไร่ ต่อมาได้มีการบุกรุกแผ้วถางเพื่อเข้าครอบครองกันอย่างรุนแรงเพื่อเป็นที่ทำกิน จึงได้มีการปฏิรูปให้เป็นที่ทำกินให้กับราษฎรเพื่อบรรเทาความเดือดร้อนส่วนพื้นที่ที่เหลือได้มีการสำรวจเขตพื้นที่ไว้ชัดเจนและออกเป็นเอกสารเป็นพื้นที่สาธารณะซึ่งให้ราษฎรใช้ประโยชน์ร่วมกันในปี พ.ศ. 2520 เป็นเนื้อที่ เพียง 2,175 ไร่ ราษฎรที่มีแนวเขตที่ทำกินติดที่สาธารณะก็ยังคงมีการบุกรุกอยู่บ้าง ซึ่งราษฎรได้อาศัยพื้นที่ป่าแห่งนี้ที่เหลือใช้เป็นแหล่งหาอาหารและยารักษาโรค ทำเชื้อเพลิง ปัจจุบันนี้สภาพของผืนดินยังคงเหลือความสมบูรณ์ตามเขตใกล้วัดที่พระสงฆ์อภัยทานป่าไว้และใกล้ที่ราชการ (อบต.) นอกจากนั้นเป็นป่าที่ไม่หนาทึบมีร่องรอยการลักลอบตัดไม้เหลือทิ้งไว้ต่อไม้จำนวนมากเพื่อแปรรูปขาย บางรายที่มีผืนดินติดกับป่าก็ได้บุกรุกเข้าไปเพื่อครอบครองผืนดินเพิ่มขึ้นจากสภาพการเสื่อมโทรมของป่าชุมชนในอดีตนั้น สาเหตุเนื่องจากราษฎรบุกรุกที่ดินเพื่อทำการเกษตรนั่นเองทำให้เป็นป่าสาธารณะไม่สามารถคืนสภาพป่าได้โดยง่าย

ในระยะหลังองค์การบริหารส่วนตำบลโพธิ์ศรีสว่าง ในฐานะเป็นผู้กำกับดูแลป่าชุมชนโคกหนองน้ำขาว ได้ร่วมกับชุมชนในการพัฒนาและฟื้นฟูป่าแห่งนี้โดยจัดกิจกรรมเกี่ยวกับการฟื้นฟูป่าบ่อยครั้ง เช่น การปลูกป่าเฉลิมพระเกียรติ การตัดถนนตามแนวเขตป่าชุมชนด้านทิศเหนือเพื่อรักษาแนวเขตและป้องกันการบุกรุกที่ทำกินโดยใช้งบประมาณขององค์การบริหารส่วนตำบลเอง และขอพื้นที่คืนจากราษฎรในกรณีบุกรุกที่ดินเข้ามา หลังการออกหนังสือเขตพื้นที่สาธารณะประโยชน์ ทำการประชาสัมพันธ์ให้ราษฎรมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน เพื่อเป็นการปลูกฝังจิตสำนึกในการเป็นเจ้าของมีความหวงแหนในทรัพยากรธรรมชาติ มีการควบคุมการใช้ทรัพยากรอย่างพอเพียง โดยทำป้ายรณรงค์ ประชาสัมพันธ์ การแต่งตั้งคณะกรรมการป่าชุมชนเพื่อร่วมดำเนินการ และประสานงานกลุ่มดำเนินกิจกรรมตรวจป่าเป็นประจำ จัดกิจกรรมปลูกป่าเฉลิมพระเกียรติในวาระต่างๆ จนทำให้ป่าชุมชนโคกหนองน้ำขาวสามารถฟื้นฟูกลับมาอุดมสมบูรณ์เพิ่มขึ้นในระดับหนึ่ง แต่อย่างไรก็ตาม แนวทางดังที่กล่าวมาข้างต้น ยังไม่สามารถ

แก้ปัญหาการบุกรุกทำลายป่าชุมชนเพื่อทำเป็นที่ทำกิน และการลักลอบตัดไม้เพื่อแปรรูปขาย เป็นต้น ดังนั้นจึงควรมีการศึกษาบทบาทขององค์กรชุมชนที่มีผลต่อการพัฒนาและฟื้นฟูตลอดจนปัญหาอุปสรรคในการพัฒนาป่าชุมชนโคกหนองน้ำขาว เพื่อพัฒนาเป็นป่าที่อุดมสมบูรณ์ ที่มีความสำคัญต่อคุณภาพชีวิตประชาชนในพื้นที่และประชาชนในบริเวณใกล้เคียงได้ใช้ประโยชน์ อย่างยั่งยืนตลอดไป

วิธีการศึกษา

การดำเนินการศึกษาโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่มจากบุคคลที่มีประสบการณ์มีส่วนเกี่ยวข้องและอยู่ใกล้ชิดกับป่าชุมชนโคกหนองน้ำขาว ตำบลโพธิ์ศรีสว่าง อำเภอนาทอง จังหวัดร้อยเอ็ด ประกอบด้วย 3 กลุ่มคือ

กลุ่มที่ 1 เจ้าหน้าที่ของรัฐ หมายถึง เจ้าหน้าที่ของทางราชการที่มีหน้าที่ดูแลป่าชุมชนประกอบด้วย นายกองค์การบริหารส่วนตำบล ประธานสภาองค์การบริหารส่วนตำบล รองนายก อบต. จำนวน 3 คน

กลุ่มที่ 2 ภาคเอกชน หมายถึง ผู้ที่ดำเนินการหรือประกอบอาชีพและใช้ประโยชน์จากป่า ประกอบด้วย ตัวแทนผู้ค้าขายของป่า ช่างแปรรูปไม้ผู้ประกอบการเพาะกล้าไม้และจำหน่ายจำนวน 3 คน

กลุ่มที่ 3 ภาคประชาชน หมายถึง ผู้นำชุมชนที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ราษฎรพระสงฆ์ จำนวน 9 คน รวมทั้งหมด 3 กลุ่ม จำนวน 15 คน

ความเป็นมาของป่าชุมชนในอดีตและความเปลี่ยนแปลงของป่าชุมชน

ผืนป่าชุมชนโคกหนองน้ำขาวเดิมในอดีตเป็นป่าที่มีสภาพอุดมสมบูรณ์มาก มีต้นไม้ขนาดใหญ่ปกคลุมอย่างหนาแน่นพร้อมทั้งสัตว์ป่าจำนวนมาก ทำให้เกิดแหล่งอาหารป่าซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นในการดำรงชีวิตของมนุษย์ เช่น ในป่ามีเห็ดนานาชนิดมากมาย มีสัตว์ป่าขนาดใหญ่ที่อยู่อาศัยในป่าแถบนี้ ต่อมาได้มีการอพยพย้ายถิ่นฐานมาตั้งบ้านเรือนอยู่รอบป่า ทำให้มีประชากรเพิ่มมากขึ้นและได้เกิดความต้องการในการใช้พื้นที่เพื่อทำกินจึงได้มีการบุกรุกเพื่อขยายพื้นที่ทำการเพาะปลูกเป็นที่ทำกินและใช้ทรัพยากรที่เกิดขึ้นภายในป่าโคกหนองน้ำขาว ราษฎรสามารถเข้าไปใช้ประโยชน์โดยไม่ต้องมีการขออนุญาตและไม่ได้มีการควบคุม ไม่มีการจัดการทรัพยากรในทางที่ถูกต้องทำให้

ทรัพยากรที่มีอยู่ภายในป่าชุมชนแห่งนี้ค่อยๆ ลดลงเนื่องจากประชาชนขาดความรู้และความเข้าใจในการใช้ประโยชน์และบำรุงรักษา

ในปี พ.ศ. 2537 จึงได้มีการตั้งป่าชุมชนกันอย่างจริงจัง โดยป่าไม้อำเภอในขณะนั้นได้สนับสนุนให้ชุมชนร่วมกันในรูปแบบคณะกรรมการชุมชนโคกหนองน้ำขาว เพื่อดูแลปกป้องรักษาผืนป่าไว้ และพัฒนาเป็นป่าชุมชนตามนโยบายของรัฐบาลโดยความร่วมมือของทางการปกครองอำเภอ กำนันและผู้ใหญ่บ้าน ทำการประชาสัมพันธ์ชี้แจงราษฎรในชุมชนถึงจุดประสงค์ของการป้องกันรักษาและให้ความรู้เกี่ยวกับป่าแก่ราษฎรในชุมชน

การจัดตั้งป่าชุมชนและคณะกรรมการป่าชุมชน

การจัดการป่าชุมชนขององค์การบริหารส่วนตำบลโพธิ์ศรีสว่างมีจุดกำเนิด จากการเริ่มของแกนนำในอดีตจากการลดลงของพื้นที่ป่าชุมชน เนื่องจากมีการตัดไม้ทำลายป่ากันอย่างรุนแรง แกนนำเข้าใจถึงความเดือดร้อนที่จะตามมา เมื่อผืนป่าถูกทำลายไปจึงหารือเพื่อรวมกลุ่มหยุดยั้งการบุกรุกพื้นที่ป่าชุมชนประกอบกับรัฐบาลมีนโยบายป้องกันรักษาป่า กำนันและผู้ใหญ่บ้านรอบผืนป่าได้รับนโยบายการป้องกันป่าชุมชนโคกหนองน้ำขาว เมื่อสภากองการบริหารส่วนตำบลได้ยกฐานะเป็นองค์การบริหารส่วนตำบล การบริหารจัดการป่าชุมชนก็เปลี่ยนแปลงรูปแบบ โดยกรรมการป่าชุมชนร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบลโพธิ์ศรีสว่าง จัดตั้งเป็นคณะกรรมการในรูปแบบของคณะกรรมการป่าชุมชน เป็นคณะกรรมการจัดการป่ากลางมีที่ทำการองค์การบริหารส่วนตำบลโพธิ์ศรีสว่างเป็นศูนย์กลางในการทำงาน และได้มีการดำเนินงานโดยการนำเอาเรื่องของป่าชุมชนเข้าในวาระที่ประชุม เพื่อทำการพัฒนาและฟื้นฟูป่าชุมชนอย่างจริงจัง โดยงบประมาณขององค์การบริหารส่วนตำบลโพธิ์ศรีสว่าง และการสนับสนุนจากศูนย์ป่าไม้จังหวัดร้อยเอ็ดได้จัดทำกิจกรรม การฝึกอบรมให้ความรู้แก่คณะกรรมการป่าชุมชนการจัดกิจกรรมปลูกเสริมป่าเป็นประจำทำให้มีพื้นที่ป่าเกิดขึ้นเสริมเป็นจำนวนมาก นอกจากนี้้องค์การบริหารส่วนตำบลได้จัดสร้างเรือนเพาะชำกล้าไม้ จัดทำกล้าไม้เพื่อปลูกเสริมป่าและแจกจ่ายให้ราษฎร ด้วยงบประมาณของตำบลเองและด้วยความร่วมมือของนักวิชาการเกษตรอำเภอโพนทอง ฝ่ายการจัดการป่าชุมชน ช่วยเหลือทางด้านการศึกษาอบรมและทางด้านการวิชาการ

ปัญหา อุปสรรคในการพัฒนาและฟื้นฟูป่าชุมชนโคกหนองน้ำขาว

การดำเนินงานของคณะกรรมการป่าชุมชน พบว่ามีปัญหาและอุปสรรคต่างๆ ดังนี้คือ

ปัญหาการลักลอบตัดไม้ทำลายป่าจากบุคคลภายในและภายนอก (เพื่อแปรรูปและเผาถ่าน ทำฟืน) จากประเด็นปัญหาได้มีประชาชนทั้งในพื้นที่และนอกพื้นที่ลักลอบตัดไม้เพื่อไปแปรรูปก่อสร้างที่อยู่อาศัย และเผาถ่านเพื่อใช้หุงต้มในครัวเรือนบางครั้งคณะกรรมการก็จับได้ทำที่ผ่านมา เช่น ในปี พ.ศ. 2552 มีชาวบ้านตัดไม้ในโคกหนองน้ำขาวจำนวนมากแต่ไม่มีกฎระเบียบในการเอาโทษเพียงแต่กล่าวตักเตือน การลักลอบตัดไม้ส่วนมากจะเป็นคนนอกตำบล คนภายในตำบลมีน้อย

ปัญหาการบุกรุกที่ป่าชุมชนและที่สาธารณะ

1. จากประเด็นปัญหา แนวเขตป่าชุมชนและได้มีการสำรวจการออกหนังสือสำคัญนั้น กำหนดแนวเขตเป็นพื้นที่สาธารณะจำนวน 2,175 ไร่ หลักเขตเดิมที่ฝังไว้ได้สูญหายไปเกือบหมดแล้วจึงไม่ทราบแนวเขตที่แท้จริงของป่าชุมชนโคกหนองน้ำขาวราษฎรได้ทำการบุกรุกเข้ามาเรื่อยๆ

2. ป่าชุมชนโคกหนองน้ำขาวยังไม่ได้มีการกำหนดขอบเขตบริเวณป่าเพื่อทำกิจกรรมต่างๆ ชัดเจน เช่น เขตต้นน้ำลำธาร อ่างเก็บน้ำ เขตการหาอาหาร เขตการรักษาพันธุ์สัตว์ป่าจะนั้นจึงได้มีการฝ่าฝืนเป็นประจำ สำหรับการส่งเสริมและช่วยเหลือการปลูกพืชต่างๆ ที่เป็นไม้ยืนต้น เช่น มะม่วง มะขามต่างๆ ขาดความต่อเนื่องส่วนการปลูกพืชเสริมจำพวก หวาย ไม้และพืชสมุนไพรต่างๆ ก็ยังไม่มีมีการส่งเสริมและแนะนำวิธีการปลูกให้ถูกต้องตามหลักการแต่อย่างใด

3. เนื่องจากไม่มีการดำเนินการปลูกเสริมสร้างป่า และพืชคลุมดินในบริเวณที่ถูกเผาถ่านที่ข่อยคั้นหลังจากการตัดถนนรอบชายป่านั้นยังเป็นที่ว่างเปล่า และปราศจากพืชคลุมดินเท่าที่ควรซึ่งเป็นสิ่งป้องกันการกัดเซาะของน้ำและการพังทลายของหน้าดินชุมชนจึงได้ถือโอกาสบุกรุกเข้ามาทำเป็นที่ทำกินทางการเกษตรอีก

ปัญหาด้านองค์กรของคณะกรรมการป่าชุมชนไม่เข้าใจบทบาทหน้าที่ของตนเอง ในการดูแลรักษาประเด็นปัญหานี้ เนื่องจากคณะกรรมการป่าชุมชน โกลนองน้ำขาว ส่วนมากจะเป็นผู้อาวุโสทางด้านการเมืองท้องถิ่นและผู้นำชุมชนอย่างเป็นทางการ การดำเนินกิจกรรมใดๆ มักจะอยู่ในกลุ่มเดิมในการเข้าทำงานเสมอไม่ค่อยมีการเสนอแนะ แนวทางใหม่ๆ ที่หลากหลาย

ปัญหา ระเบียบ กฎเกณฑ์ข้อบังคับต่างๆ เนื่องจากชุมชน โกลนองน้ำขาวเป็นป่า ที่เหลืออยู่เป็นจำนวน 2,175 ไร่ ได้มีราษฎรที่ใช้ประโยชน์นอกจากจะเป็นราษฎรใน ตำบลโพธิ์ศรีสว่างแล้วยังมีตำบลใกล้เคียงเข้ามาใช้สอย จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการใช้ประโยชน์ มาตรการลงโทษที่ชัดเจนจากระเบียบ กฎเกณฑ์ กำหนดที่ผ่านมายังมี ชาวบ้านบุกรุกพื้นที่ทำการเกษตรลักลอบล่าสัตว์และเก็บของป่าโดยไม่มีการควบคุมแต่อย่างใด ดังนั้นการสร้างกฎระเบียบขึ้นเองโดยชุมชน และให้สอดคล้องกับกฎหมายของ ทางราชการให้ยึดถือปฏิบัติ และควรจะมีเจ้าหน้าที่ประสานงานป่าไม้ด้านป่าชุมชนร่วม พิจารณาเป็นที่ปรึกษาด้วย

แนวทางพัฒนาและฟื้นฟูป่าชุมชน โกลนองน้ำขาวให้เกิดความอุดมสมบูรณ์และยั่งยืน

จากปัญหาดังกล่าวข้างต้น คณะกรรมการป่าชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ กำหนดแนวทางในการพัฒนาและฟื้นฟูป่าชุมชน โกลนองน้ำขาวดังนี้คือ

1. ด้านการจัดการพื้นที่ สำรวจแนวเขตออกเป็นหนังสือสำคัญพื้นที่สาธารณะ ให้ชุมชนได้ใช้ประโยชน์ร่วมกัน
2. ด้านการปลูกเสริมป่า โดยปลูกต้นไม้ยืนต้นบริเวณที่มีต้นไม้ห่างกัน หรือ ปลูกพืชเศรษฐกิจ และไม้โตเร็วเสริมป่า เช่น ต้นยูคาลิปตัส ต้นประดู่ และต้นไม้ผล เช่น ต้นมะม่วงโดยการประสานความร่วมมือ กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องหลายหน่วย เช่น เกษตรอำเภอ ป่าไม้จังหวัด
3. ด้านควบคุมไฟป่า โดยคณะกรรมการป่าชุมชนร่วมกับชุมชนโดยรอบฟื้นป่า ช่วยระวังป้องกันการเกิดไฟไหม้ป่าอาจจะเป็นการกระทำโดยประมาทหรือเป็นฝีมือของ

มนุษย์ โดยการประกาศแจ้งข่าวหออกระจายข่าว โดยเฉพาะในช่วงฤดูหนาวเป็นช่วงที่มีความเสี่ยงที่จะเกิดมากที่สุด

4. ด้านตัดถนนสัญจรรอบชายป่า โดยใช้งบประมาณของ องค์การบริหารส่วนตำบล ซึ่งได้ดำเนินไปบ้างแต่ยังไม่รอบชายป่า วัตถุประสงค์ในการที่ต้องตัดถนนรอบชายป่าโคกหนองน้ำขาว เพื่อการป้องกันการบุกรุกที่ดินทำกินของราษฎรที่มีแนวเขตที่ดินติดกับแนวเขตป่าชุมชน เพื่อสร้างแนวกันชนไม่ให้ราษฎรบุกรุกเข้าไปแผ้วถางป่า เพื่อเป็นที่ทำกินในเขตป่าชุมชนโคกหนองน้ำขาว และเป็นเส้นทางในการตรวจป่าของคณะกรรมการในการดูแลรักษา

5. ด้านการอนุรักษ์ป่า โดยการคุ้มครองป่าบริเวณที่มีความอุดมสมบูรณ์อยู่แล้วเอาไว้ ในขณะที่เดียวกันจะต้องคอยดำเนินการ จัดทำกิจกรรมการจัดเสริมป่าในพื้นที่ของป่าชุมชนที่เป็นพื้นที่ที่ว่างต้นไม้ที่เกิดไม่ว่าถึงจะเห็นได้ตามชายป่าพร้อมทั้งคอยระวังรักษาปลูกต้นไม้ที่กำลังเติบโตไม่ให้ถูกรบกวนจากภัยที่เกิดขึ้นจากธรรมชาติ โดยการหาวิธีป้องกันหรือการกระทำของมนุษย์และสัตว์

6. ด้านพัฒนาทางด้านการเกษตรกรรม โดยการจัดตั้งศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีทางการเกษตรซึ่งมีเจ้าหน้าที่ประจำศูนย์จัดหาโดย องค์การบริหารส่วนตำบลโพธิ์ศรีสว่างและประสานงานกับเกษตรอำเภอ เพื่อให้คำปรึกษาและคำแนะนำเกี่ยวกับการจัดทำกล้าไม้ การเพาะปลูก การปลูกพืช การเลี้ยงสัตว์ การเพาะเห็ด โดยจัดทำเป็นโครงการเพื่อสร้างประสบการณ์ให้ชุมชน นอกจากนั้น ได้จัดสร้างศูนย์เพาะชำกล้าไม้ โดยก่อสร้างโรงเรือนกล้าพันธุ์ไม้ให้กับชุมชนหรือใช้สำหรับปลูกเสริมป่าจัดงบประมาณสนับสนุนโดยองค์การบริหารส่วนตำบลโพธิ์ศรีสว่างและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

7. ด้านการวางแผนการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน ให้ดำเนินการที่จะสร้างความสูญเสียให้น้อยที่สุด เช่น การเก็บสมุนไพรให้ใช้วิธี ถากหรือตัดกิ่ง ไม่ตัดทั้งต้นถ้าเป็นจำพวกว่าเป็นหัวใต้ดิน ก็ให้เหลือไว้เพื่อไม่เอาจนหมดต้องเหลือไว้ให้แตกหน่อและเจริญพันธุ์ต่อไป การเก็บฟืนให้ใช้ไม้ที่ต้นไม้ตาย ถ้าเป็นการล่าสัตว์สัตว์ก็ต้องรณรงค์รักษาสัตว์ที่หายากต้องมีข้อบัญญัติ กฎเกณฑ์ บังคับ เพื่อคุ้มครองสัตว์เอาไว้ไม่ให้สูญพันธุ์

8. **ด้านการพัฒนาและฟื้นฟูป่า** โดยเฉพาะพระสงฆ์ วัดป่ามหาวิระวโนทยานซึ่งเป็นวัดที่อยู่ในป่าชุมชนเป็นวัดอนุรักษ์ป่าที่เป็นแบบอย่าง โดยเฉพาะการอนุรักษ์ป่าไม้รอบวัดเป็นเขตอภัยทานห้ามล่าสัตว์ทุกชนิด พร้อมทั้งไม่ให้ตัดไม้ทำลายป่าภายในเขตวัดทำให้ป่าไม่มีความอุดมสมบูรณ์เป็นอย่างยิ่งและทำแปลงปลูกเสริมสมุนไพรรักษาในวัดเท่าที่มีพื้นที่

สำหรับคณะกรรมการป่าชุมชน และองค์การบริหารส่วนตำบลร่วมด้วยศูนย์ประสานงาน สำนักงานป่าไม้อ้อยแอ็ดได้ให้ความร่วมมือส่งเสริมการจัดทำกิจกรรมต่างๆ เช่น จัดหากกล้าไม้ หรือเพาะพันธุ์กล้าไม้จัดทำกิจกรรมการปลูกเสริมป่า เพื่อให้ประชาชนได้ร่วมทำกิจกรรมสำหรับการฟื้นฟูพื้นที่ได้มีหลักการดังนี้ (1) การฟื้นฟูธรรมชาติโดยจัดพื้นที่ป่าที่สมบูรณ์ (2) การปลูกทดแทน

9. **ด้านเทคนิคการปลูกป่าเสริมเพื่อทดแทนป่า** 1) เป็นการปลูกพันธุ์ต้นไม้ตามการใช้ประโยชน์ 2) เป็นการปลูกป่าที่เป็นแนวจิตทางด้านปลูกป่าให้มีคุณภาพ

การพัฒนาและฟื้นฟูป่าชุมชนตามแนวทางข้างต้น ทำให้เกิดการใช้ประโยชน์จากป่าโดย ประชาชนได้รับประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อม เช่น ทำให้ทรัพยากรน้ำอุดมสมบูรณ์เพื่อเป็นแหล่งสมุนไพรรักษา การใช้ประโยชน์จากไม้เพื่อนำมาเป็นเชื้อเพลิง การใช้เป็นสถานที่เก็บของป่าเพื่อบริโภคและเพื่อจำหน่ายเป็นอาชีพเสริม การใช้เป็นสถานที่เลี้ยงสัตว์ เป็นต้น ดังนั้นหน่วยงานต่างๆ ของรัฐจะต้องเข้ามากำกับดูแลและให้การสนับสนุนกิจกรรมการพัฒนา และฟื้นฟูป่าชุมชนให้คงสภาพป่าที่มีความอุดมสมบูรณ์โดยการร่วมกันหาแนวทางการดำเนินกิจกรรมร่วมกับชุมชนตลอด จนการวางแผนการใช้ประโยชน์ร่วมกัน โดยให้เข้าใจว่าป่าชุมชนคือสมบัติของทุกคนที่พึงจะรักษาและใช้ประโยชน์ร่วมกันต่อไป

การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาและฟื้นฟูป่าชุมชนโคกหนองน้ำขาว

ประชาชนควรเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ การวางแผน การใช้ประโยชน์ ตลอดจนการติดตามประเมินผลและการกำกับดูแลป่าชุมชน เพราะคนที่เข้าใจสภาพป่าชุมชนได้ดีที่สุดก็คือชุมชนเอง โคนให้ส่วนราชการเช่น ป่าไม้อำเภอ จังหวัด คอยกำกับดูแลให้การสนับสนุนกิจกรรมต่างๆ อย่างใกล้ชิด โดยการเข้ามามีส่วน

ร่วมนั้นอาจแบ่งได้ 3 รูปแบบ คือการเข้ามามีส่วนร่วมโดยตรง คือประชาชนเข้าไปร่วมเป็นกรรมการหรือ กระบวนการทางประชาคมต่างๆ การมีส่วนร่วมโดยผ่านกลุ่ม คือ อาจจะมีการแต่งตั้งตัวแทนกลุ่มในการดำเนินการหรือกิจกรรมต่างๆ แทน และ การมีส่วนร่วมโดยผ่านตัวแทนชุมชน ในการกำหนดนโยบายหรือมาตรการต่างๆ ในการดำเนินการพัฒนาฟื้นฟูป่าชุมชน

สรุปและข้อเสนอแนะ

การหาแนวทางพัฒนาและฟื้นฟูป่าชุมชน เป็นหน้าที่ของหลายหน่วยงานทั้งภาคประชาชน รัฐ เอกชนและอื่นๆ ในการเข้ามามีบทบาทและมีส่วนร่วมในการบำรุงรักษาให้คงสภาพความอุดมสมบูรณ์แบบยั่งยืนมีข้อค้นพบเพื่อเสนอแนะในเชิงนโยบาย ดังนี้

1. ควรมีการวางแผนร่วมกันระหว่างหน่วยงานที่รับผิดชอบ กับชุมชนในการบริหารจัดการป่าชุมชนโคกน้ำขาว เพื่อให้มีความชัดเจนในการบริหารจัดการและการดำเนินการกับป่าชุมชนไปในทิศทางที่ถูกต้องเหมาะสมและเกิดประโยชน์สูงสุดแก่ชุมชน

2. ควรมีการออกกฎระเบียบในการอนุรักษ์ การกำกับดูแล การป้องกันการบุกรุกทำลายป่า บทลงโทษต่างๆ ให้เป็นลายลักษณ์อักษรและมีการประกาศให้ทราบโดยทั่วกัน เพื่อให้มีความชัดเจนในการบังคับใช้หรือลงโทษกับบุคคลที่ฝ่าฝืน หรือทำผิดระเบียบการใช้ป่าชุมชน

3. ควรมีการร่วมมือในการจัดการป่าชุมชนเป็นเครือข่ายระดับพื้นที่หมู่บ้านต่างๆ ตำบล อำเภอ จังหวัด ในการเป็นเครือข่ายที่ทำหน้าที่ประสานงานในการพัฒนาฟื้นฟูป่าชุมชนให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น อีกทั้งยังเป็นการเพิ่มศักยภาพของเครือข่ายองค์กรชุมชนให้เข้มแข็งยิ่งขึ้น

4. เนื่องจากการบริหารจัดการที่ผ่านมา เป็นการจัดการที่คณะกรรมการป่าชุมชนร่วมกับ องค์การบริหารส่วนตำบลเป็นคณะกรรมการร่วมกัน ซึ่งคณะกรรมการบริหารนั้นยังไม่มีระเบียบ กฎเกณฑ์ในการบริหารที่ชัดเจนในอนาคต ควรสร้างรูปแบบในการบริหารจัดการ โดยให้ราษฎรเข้ามามีส่วนร่วมมีบทบาทในการบริหารมากขึ้นหรือทำการบริหารให้ราษฎรเข้าร่วมมากที่สุด ในการบริหารป่าชุมชนโคกหนองน้ำขาวนั้นสมควรแบ่งเขตการบริหารออกเป็น 4 พื้นที่ 4 ชุมชนทำพิกัดแนวเขตให้ชัดเจนแต่ละเขตป่านั้น จะต้องจัดตั้งกลุ่มไม่น้อยกว่า 50 คน คัดเลือกคณะกรรมการแต่ละกลุ่มเพื่อทำการ

บริหารจัดการ (คณะกรรมการระดับหมู่บ้าน) และจัดตั้งคณะกรรมการในระดับตำบล เพื่อประสานงานกับระดับหมู่บ้านและระดับจังหวัดต่อไป

5. ตำบลโพธิ์ศรีสว่างมีพระธาตุอุปมุง วัดพระธาตุอุปมุง เป็นสถานที่ท่องเที่ยว อยู่แล้วถ้าหากการจัดการป่าชุมชนเป็นผลสำเร็จในด้านการบริหารจัดการป่าชุมชนอย่างเป็นระบบและสภาพป่าที่มีความอุดมสมบูรณ์ สามารถเปิดโอกาสให้บุคคลภายนอกเข้ามาศึกษาดูงานและควบคู่ไปกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวภายในตำบลได้ด้วย

เอกสารอ้างอิง

- กรมป่าไม้. (2535). **เทคนิคในงานป่าชุมชน**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ศาสนา
- กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น. (2549). **มาตรฐานการพัฒนาป่าชุมชน**.
เพิ่มศักดิ์ มกราพิรมย์. (2543). **ป่าชุมชนกับคนจนในชนบท. วารสารป่ากับชุมชน**.
กรุงเทพฯ: บริษัท คราฟแมนเพรส จำกัด.
- วิยุทธ์ จำรัสพันธ์. (2535). **การจัดการป่าชุมชนโดยองค์กรท้องถิ่น. โครงการวิจัยวน-
ศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น**
- สำนักงานรัฐมนตรี. (2543). **บันทึกหลักการและเหตุผลประกอบร่างของประชาชน ใน
การพัฒนาชุมชน**. กรุงเทพฯ: สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี. (เอกสารอัด
สำเนา).
- อภิเดช หมิ่นน้อย. (2548). **การมีส่วนร่วมของราษฎรในการจัดการป่าชุมชน กรณีศึกษา:
ป่าชุมชน ป่าดงมน จังหวัด กาฬสินธุ์. วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตร
มหาบัณฑิต สาขาส่งเสริมการเกษตร บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น**